

po motivu zanimljiv Dionisije u svom ras-
kalašenom društvu.

Arheološka izložba, priređena juna me-
seca 1932. u Umetničkom Paviljonu »Cvijete
Zuzorić« u Beogradu — pokazala je sve po-
kretljive vrednosti iz Stobija i Trebeništa na
okupu. I tu je bio vidan kvalitet i kvantitet
uspeha napornih terenskih radova.

Ali u vezi sa tim iskopavanjima pojavila
su se aktivnija pitanja, koja traže svoja re-

šenja. Njihov koren je u finansiskoj situaciji
naših muzeja. To su: 1. što bolje konzervi-
ranje i delimična restauracija otkrivenih gra-
đevinskih objekata; 2. podizanje lokalnih
muzeja kraj mesta iskopina; 3. podizanje
zgrada za muzeje u Beogradu i Skoplju, u
kojima bi se najzad dostojno izložile publici,
strancima i nauci sve ove značajne tekovine
rada jedne decenije na prikupljanju narodne
i antičke starine. **Gjorgje Manno-Zissi.**

NEŠTO O STAROM HRVATSKOM ORUŽJU.

I.

Vj. Klaić iznaša u svojoj »Povjesti Hr-
vata« I. str. 27, među ostalim o starim
Slavenima i ovo:

»Uza sve to bili su Slaveni ratoborni ljudi
i junaci u boju, osobito kad im je trebalo
»brani domovinu. O njihovu ratovanju
»priča potanko car Mauricije: »Slaveni ra-
»tovahu obično pješke, oboružavši se čvr-
»stim i teškim štitom. Uza to rabljaše im
»još drven luk i malene, otrovom nakvašene
»strjelice. Kad bi došlo do šaka, borili bi se
»mlatom (Streithammer), topuzom (Ham-
»merbeil) i palicom (Streitkolben)«.

Vladimir Mažuranić (»Prinosi za hrvatski
pravno-povjestni rječnik«) ne navodi, da li
je oznaka za obrambeno oružje »štit«, ščit,
m. clypeus, scutum, slavenskog porijekla, no
etimologija kaže već sve.

Za luk m. arcus, oružje za strijelanje
kaže, da je praslovenska riječ: lonk
(lenk).

Za riječ kladivo n. dem. kladivac, m.,
m., malleus, čekić kaže, da je prastara
i da je »po svih sjevernih i sjevero-
zapadnih stranah obična«.

Sjekira, sek-, sik-, f. securis; sveslovj.
riječ. V. sječa.

Kijac, kijec, m., demin. kij, malleus ali i
srednje lat. clava, cambura, kladivac, maljić,
znači bojno oružje na oblik malja ili bata.
V. bat. Sveslovj. riječ. Isp. A. R.
(srebrn kij, rogat kij).

Kako vidimo, gornje su oznake
za oružje, kojim su stari Slaveni
prema Maurikiosu vojevali i sla-
venskog porijekla. I prema tome
morali bismo zaključiti, da su
ga i sami stari Slaveni izrađi-
vali.

Po kazivanju Lj. Karamana »Iz koljevke
hrvatske prošlosti« (Zagreb 1930. izdanje
Matice Hrvatske str. 124) »Na hrvatskom
»kneževskom dvoru bio je župan oružar
»(armiger); još se spominje župan buz-
»dovanar za kneza, pače i za kne-
»ginju (macecharius i macecharius co-

»mitissae). U doba kraljeva u kraljevoj je
»pratnji štitonoša«.

Zanimljivo je, da čast buzdovanara
nisam mogao naći kod drugih
sredovječnih vladara onoga
doba iz historijskih podataka,
koje sam proučio u tu svrhu.

Glavno oružje sredovječnog junaka, su-
deći prema dosadašnjim iskopinama bijaše
mač.

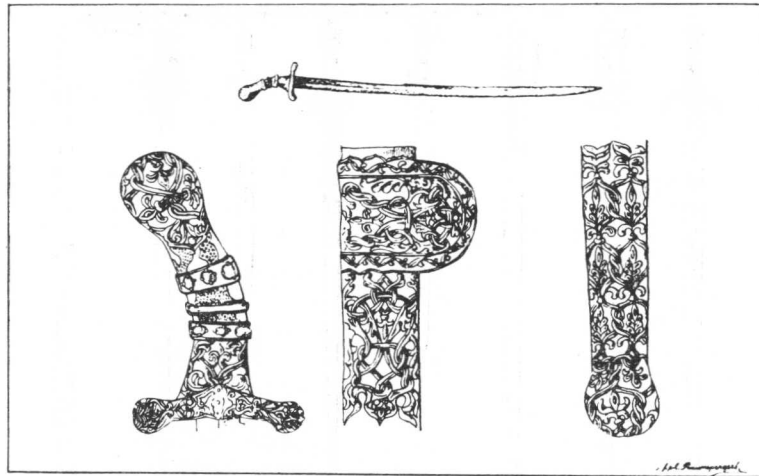
Mažuranić veli o maču: »Mač meč, meč,
»m. gladius, ensis, spata (spatha grč. i dr.
»Rieč sveslovenska«. Svodi se u
»svezu i s got. maki, meki. Isp. Rječnik
»hrvatskoga ili srpskoga jezika. Izdanje Ju-
»goslavenske akademije. Zagreb 1880. i d.
»Miklosich Franz. Etymologisches Wörter-
»buch der slavischen Sprachen. Wien 1866.
»pak Schrader O. Reallexikon der indo-
»germanischen Altertumskunde. Strassburg
»1901. 748 (njem. Schwert svodi se
»u drevnu svezu s našim svrdlo).
»V. Korda, Rieč sablja (lat. acinaces,
»persicus gladius; izp. Bartal Ant. Glossa-
»rium mediae et infimae latinitatis regni
»Hungariae, Lipsiae 1901. s. iv, acinas da-
»mascenus) prastara je u nas i osta-
»lih Slovjena, ali tamno joj je po-
»stanje. U njemački jezik ulazi rieč istom
»okolo g. 1500.«¹⁾

Prema tome su i mač i sablja
bili poznati starim Slavenima.

Starohrvatski mač imao je dvosjeklu oštri-
nu sa kratkom nakrsticom na balčaku, koja
je jedva provirivala preko širine oštrice.
On pokazuje oblik, koji je bio općenito pro-
širen u zapadnoj Evropi. Takovi su mačevi
iskopani i iz starohrvatskih grobova u Bi-
kupiji kod Knina i Koljana kod Velike, a
čuvaju se u muzeju u Kninu.

Iz iskopina grobova kod Keckeméta, na-
lazak brežuljka »Czédula-haz« i kod Törtela
(županija peštanska), nadalje iskopine kod
Kassa (baranjska županija), te pronalazak
groba kod Demkóhegya vidimo, da su tamo

¹⁾ V. Mažuranić »Prinosi za hrvatski
pravno-povjestni rječnik. Zagreb 1908.—1922.

Sablja Karla Velikoga (768.—814.) Balčak i okovi korica s ornamentom dvokrakih pletenica.

bili zakopani konjanici sa sabljama. Magjari drže, da su to grobovi mađjarskih konjanika iz dobe zauzeća Ugarske, no ta pretpostavka nije ničim dokazana²⁾

Ako predstavimo rekonstrukciju tipa ove sablje, to one vrlo nalice onoj sablji, koju je navodno darovao Harun al Rašid Karlu Velikom (slika 1.).

Izrada ovih iskopanih sabalja odaje tehničku dotjeranost, koja se morala razvijati kroz više stoljeća. Križ na balčaku sablje, iskopane kod Demkóhegya (Demkóbrdo) dugačak je 9 cm i izrađen je iz mjedi. U sredini je providen šupljinom, kroz koju se provukao držak te koji se nad oštricom pričvrstio. Oba su kraja toga križa zavignuta prema oštrici i na krajevima providena sa kugljicama, kojima je promjer 1,50 cm. Križ je »uložen« srebrom. U sredini se nalaze u obliku četverokuta smještene 4 mala dugmeta. Uz ova dugmeta nalaze se po dvije prema vani zavignute vitice, koje se produljuju prema kugljicama, koje se nalaze na kraju križa.

Za daljne moje izvode potrebno je spomenuti, da su Magjari prošli Karpate, zauzeli nizine sa obje strane Tise, Panoniju, a 906. uništili Veliku moravsku državu a poznato je, kako su svojim upadom u Panoniju razdijelili sjeverne Slavene od južnih Slavena. U ono vrijeme (906.) bili su Magjari nomadsko pleme, živjeli su od grabeža po susjednim zemljama, bili su vrlo vješti konjanici, a glavno im je oružje bilo

²⁾ Dr. Johann Szendrei, Ungarische geschichtliche Denkmäler. Budapest, 1896. str. 41 i dalje.

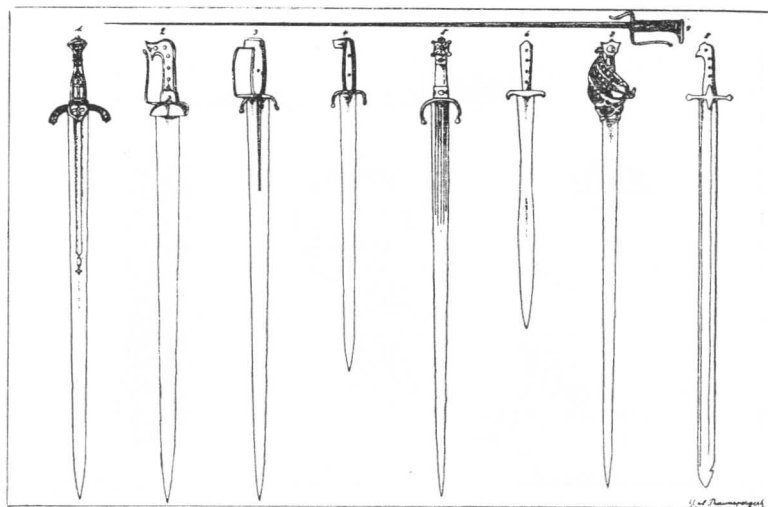
luk i strijela. Oni dakle nisu nikako mogli već god. 906 imati visoko razvijenu kulturu. Njihova je kultura u ono doba bila u stadiju primitivizma.

U drugu ruku, prema svojoj kulturi i ratobornosti, morali su stari Slaveni imati dobro i lijepo razvijeno oružje.

Pošto sablja, pronađena u navodno mađjarskim grobovima odaje postepeni razvitak oblika oštrice i ukrasa, koji se daleko udaljio od primitivizma, ne može biti vjerovatno, da je jedan nomadski narod mogao imati vlastito, tako lijepo i svrsi odgovarajuće dotjerano oružje, koje je u svakom pogledu eventualno i postojalo umjetnost nomadskih plemena nadmašilo. Svakako je veća vjerovatnost, da je to oružje prisvojio od kulturnijeg, nadvladanog neprijatelja, (u ovom slučaju bili su to stari Slaveni, m. o. Velika moravska država).

Osim toga, sablje pronađene u navodnim mađjarskim grobovima potpuno su nalik t. zv. sablji Karla Velikoga³⁾ (dakle 92 godine

³⁾ Sablja Karla Velikoga čuva se u Beču te je naslikana i kratko opisana u vodiču kroz carsku riznicu od Arpada Weixelgärtnera pod br. 9. str. 81. Ali po cijeloj izradi ove sablje, a napose po ornamentici, obliku oštrice i balčaka možemo zaključiti, da ona doista potječe iz dobe Karla Velikoga. Ova se sablja kod krunisanja carevima uručivala sa riječima: »Primi ovaj mač iz ruke biskupa«. Njome su od davnine »carevi dijelili novoimenovanim vitezima viteške udarce«. O toj sablji pisao je Wendelin Boeheim i

1.) Mač bona Nikole Banića od Lendave (1343.—1356.); 2.) Mač koji je Petar grođ Zrinski g. 1654. darovao gradu Perastu; 3., 4., 5) Bosanski mačevi iz XIV. stoljeća; 6.) Gusarski mač iz XV. stoljeća; 7.) Šiavona iz XVI. stoljeća; 8.) Jednovidni mač t. zv. paloš iz XVI. stoljeća; 9.) Vezena gadara t. j. trobridni mač za probijanje pancera iz XVI. stoljeća.

prije, nego što su Magjari prodrli u Veliku Moravsku).

Iz toga slijedi, da su sablje, nađene u rečenicim grobovima, svakako potječu prije dolaska Magjara na teritoriju Velike Moravske i da su ih Magjari prigodom svoje invazije — devedeset i dvije godine nakon smrti Karla Velikoga tamo našli i da su ih preuzeli od nadvladanog neprijatelja⁴⁾.

Joseph Hampel obojica u »Zeitschrift für historische Waffenkunde«, Prvi u I. sv. str. a drugi u II. sv. str. 45. Boheim pod naslovom: »Eine militär-technische Studie über den Säbel Karl des Grossen in der kaiserlichen Schatzkammer zu Wien«, a Hampel: »Der sogenannte Säbel Karl des Grossen«. Iz obih rasprava proizlazi, da je provenijencija ove sablje obim piscima, poglavito obzirom na njenu ornamentiku, nejasna. Moje je mišljenje o toj sablji, — koja je po svojem obliku i ornamentici u naučnim krugovima pobudila veliki interes — da je staroslavenskog porijekla.

⁴⁾ »Hampel Joseph, Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn, Band I. St. 205, kaže: »Im Berliner Museum für Völkerkunde wird ein Säbel aufbewahrt*** welcher *** Vergl. Arch. f. Anthr. XXI. (1892) S. 61. von Czechowitz stammt, einer alten slavischen Niederlassung (Fig. 491).

Prema ovim slikama jasno se vidi, da sablje nađene na području, gdje su živjeli stari Slaveni, najviše nalikuju onoj Karla Velikoga.

Sablja Karla Velikoga ukrašena je pletenicama, koja je ornamentika iz doba tog vladara bila značajna kod Hrvata. Oni su stajali pod utjecajem bizantinske kulture, te su u Bizantu učili zlatarski obrt.

Prema tome ukrasu i prema navodima Mažuranića, da je sablja prastara u nas i

Dieser Säbel, einschneidige Klinge stumpfwinklige Parirstange und schräg-stehender Griffdorn — stimmt also in allen charakteristischen Merkmalen mit der Gruppe ungarischer Säbel überein! die Klinge ist beinahe gerade und deshalb schliesst er sich zunächst den Säbel von Gombás, Nemes-Cisa und Székes-Fejerwar an. Auf Grund des Eisenbeiles und des Thongefässes, welches den Charakter des zweiten »slavischen« Zeitraumes in Preussen tragen, hat man den Säbel richtig dem VIII. bis XI. Jahrhunderte zugewiesen, was vollkommen mit unserer Zeitbestimmung (IX, bis X. Jahrhundert) übereinstimmt«. Nadalje kaže Hampel: »Auch die Steinfiguren von Husiatyn in Podolien haben an ihrer Seite einen ähnlichen Säbel. — Wir nannten die Reiter-säbel der vierten Gruppe ungarische Säbel, weil mit Recht anzunehmen ist, dass die Altvordern mit diesen Säbel ihr Vater-

kod ostalih Slavena i prema navodima Hampela nalazim, da je ona uz mač bila Hrvatima vrlo dobro poznata već iz njihove pradamovine te da je sablja Karla Velikoga slavenskog, možda i hrvatskog porijekla.

Kasnije je pod franačkim utjecajem zauzeo mač dominantan položaj. Toga radi nalazimo ga kod hrvatskih dostojanstvenika, koji su sa franačkim dvorom stajali u vezi.

Istom iza god. 1000. mijenja mač svoj oblik te mu nakrstica biva dulja.

Dr. Ćiro Truhelka ispravno navoda, da je mač Hrvatima služio do XVI. stoljeća kao glavno oružje⁵⁾.

Za vrijeme franačke hegemonije nailazimo na mačeve koje dr. Truhelka naziva imenom znamenitog kovača »Ulfberta«. U XI. i XII. stoljeću mijenja se oblik mača u toliko, što nakrstica na balčaku postaje dulja, dok je držak kratak kao u mačeva prijašnjih stoljeća. To je takozvana »Ingelred-grupa«.

U XIII. stoljeću zamijenjuje okrugli i jajolik oblik drška, sploštena glavica. Mačeve takovih kasnih oblika nalazimo sačuvane u muzeju u Sarajevu i u arheološko-historij-

land eroberten, doch sei damit nicht behauptet, dass dieser Säbeltypus ihr ausschliessliches Eigentum war. — Vielmehr zeigen uns Analogien ausserhalb Ungarns bis zum Kaukasus hin, dass die Form im Osten zimmlich verbereitet war. — Neuerlich abgebildet und besprochen von Weigel. Arch. f. Anthr. XXI. (1892) St. 62. — Dr. W. Grempler hat für das Museum für Völkerkunde in Berlin zwei Säbel von Hoban (Südrussland) erworben deren Abbildungen (Fig. 492, 493.) ich der Gefälligkeit des Herrn Direktor Dr. Voss verdanke. — Na str. 206 naslikano je 5 sabalja.

1. pod br. 490 sablja Karla Velikoga.
2. pod br. 491 sablja otkopana u Czechowitzama.

3. pod br. 492 sablja nađena u Hobanu.
4. pod br. 493 sablja nađena isto u Hobanu.
5. pod br. 494 sablja nađena u Ljadu.

⁵⁾ Dr. Ćiro Truhelka: Osvrt na sredovječne kulturne spomenike Bosne. »Glasnik zem. muzeja u Bosni i Hercegovini« XXVI. Sarajevo, 1914 st. 241.

skom muzeju u Zagrebu, pa u reprodukciji u mnogobrojnim, dobro usčuvanim stećcima kasnijeg srednjeg vijeka u Dalmaciji i Bosni.

U XIV. stoljeću razvio se tipični gotički mač a u XV. stoljeću razvio se bosanski odnosno albanski oblik »Šiavona«, te mač bez jabučice, kome je jedan dio križa zavinut prema gore i dotiče se balčaka, a donji je dio zavinut u obliku potkove prema oštrici, nadalje mač sa istim balčakom, kako ga vidimo kod poljskih sabalja zvanih »karabela«. U XV. stoljeću opaža se, da u našim krajevima sve više sablja istiskuje mač te od toga vremena počima ona na bojištima igrati važnu ulogu, dok na kraju XVIII. stoljeća nije skoro sasvim istisnula mač iz bojnih poljana.

Lj. Karaman »Iz koljevke hrvatske prošlosti« str. 124 kaže: »Teško je reći, da li su se starohrvatski mačevi i uopće starohrvatsko oružje dobavljalo sve iz vana ili se je ono izrađivalo u našoj zemlji. Zabrana cara Karla Velikoga u kapitulacijama iz god. 805. da se Slavenima ne smije prodavati oružje i oklopne košulje, dokazuje, doista, da su njemački krajevi trgovali oružjem i eksportirali oružje u slovenske zemlje, ali u isto doba ona priznaje nuždu za Slavene, da se zgodimice sami opskrbe potrebitim oružjem«.

Prema tome mora se apodiktiki ustvrditi, da su Slaveni onog doba bili prinuđeni da sami kuju oružje.

Pitanje starohrvatskog oružja obrađivali su do sada Franjo Radić u »Starohrvatskoj Prosvjeti«, Dr. Ćiro Truhelka u »Glasniku zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu«, Dušan pl. Preradović u »Zeitschrift für historische Waffenkunde« Band IV. St. 97—128 »Die im Museum altkroatischer Altertümer zu Knin (Dalmatien) befindlichen Waffen« i Lj. Karaman »Iz koljevke hrvatske prošlosti«.

Svi ovi pisci temelje svoje navode o starom hrvatskom oružju poglavito na iskopinama u hrvatskim krajevima te popraćuju ove nalaze sa odgovarajućom literaturom. Njihovi su navodi vrlo vjerovatni i po mome shvaćanju proučenog materijala sasvim ispravni.

Milan pl. Praunspërger

PODACI ZA BOSANSKU ISTORIJU PO SRPSKIM RODOSLOVIMA I LETOPISIMA

Pored povelja i razliĉnih pisama i akata srpskih vladalaca i velikaša iz srednjeg veka kojih se saĉuvalo oko 1.200, zapisa i natpisa kojih je do danas poznato oko 12.000, biografija srpskih vladalaca u srednjem veku mogu nam posluŹiti kao izvor za našu istoriju i rodoslovi i letopisi. Oni su

postali krajem XIV i početkom XV stoleća. Podaci u njima nisu uvek taĉni, naroĉito je netaĉno citiranje datuma. Mi ćemo to u radu na nekoliko mesta pokazati.

U srpskim rodoslovima i letopisima tma srazmerno malo podataka za bosansku istoriju. Ti podaci uglavnom poĉinju od druge